

Wyrobisz, Andrzej

"Statuti di Cittadella del secolo XIV", a cura di Gherardo Ortalli, Giuseppe Parolin, Marco Pozza, Roma 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/3, 611-613

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

bardzo pobieżnie oraz doktryny, druga zawiera tłumaczenia na polski tekstów św. Antoniego. Przedstawiono tu teologię świętego w układzie systematycznym w czterech częściach: Bóg, Najświętsza Maria Panna, Człowiek, Życie kontemplacyjne; a więc odpowiednie zagadnienia zilustrowano fragmentami jego pism. Posłużono się tu najnowszym wydaniem krytycznym „Sermones Dominicales et Festivi” (Padwa 1979). System odnośników prosty — umożliwia łatwe dotarcie do cytowanego wydawnictwa. W drugiej części tego dzieła mieszczą się interesujące i ważne dla historyka religijności trzy homilie maryjne drukowane w zasadzie w całości (bez protematów tj. wstępów).

Szkoda, że nie dodano rozdziału o kulcie tak popularnego patrona w Polsce. Wobec braków w literaturze polskiej książka ta może być użyteczna zwłaszcza ze względu na zawarte w niej teksty. Szkoda też, że autor nie zasygnalizował, co z owych pism już było drukowane po polsku, a co czytelnik otrzymuje po raz pierwszy. Szkoda również, że nie odsłonił swego warsztatu i nie wiemy z jakich źródeł i opracowań korzystał. Przydałyby się także w popularnej książce komentarze do publikowanych tekstów.

R. K.

W. Ł. Jegorow, *Istoriczeskaja gieografija Zolotoj Ordy w XIII—XIV w.*, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1985, s. 245.

Monografia Jegorowa zawiera się w granicach chronologicznych 1243-1395. Dla autora „Złota Orda odgrywała szczególną, skrajnie reakcyjną rolę w rozwoju politycznym, społecznym i kulturalnym” (s. 5). Fakty, które przytacza na dalszych stronach, nie zawsze potwierdzają to jego wewnętrzne przekonanie. Książka składa się z pięciu rozdziałów, w których po kolei omówiono źródła i historiografię, terytorium i granice, ośrodki miejskie wraz z niektórymi aspektami ekonomicznymi, struktury polityczno-administracyjne oraz geografię najazdów mongolskich. We wstępie Jegorow kategorycznie neguje większość osiągnięć przedrewolucyjnej historiografii rosyjskiej, poglądy w tej materii Gumilowa oraz niektóre radzieckie historie republikańskie. Swoje badania oparł przede wszystkim na wynikach prac archeologicznych i numizmatycznych, kronikach perskich i arabskich (z drugiej ręki), latopisach, relacjach podróżników oraz średniowiecznych mapach włoskich i hiszpańskich. Najciekawszy jest obszerny rozdział poświęcony miastom Złotej Ordy. W sumie stwierdzono istnienie około 110 ośrodków miejskich, z których około 30 nie posiada dotychczas lokalizacji archeologicznej. Według Jegorowa materialna kultura miejska Złotej Ordy reprezentowała stosunkowo wysoki poziom. Apogeum rozwoju osiągnęła w XIV wieku. Na niektórych obszarach stopień osiadłości był w ogóle dość znaczny, jakkolwiek samo państwo nie straciło swojego charakteru koczowniczego. Książka posiada indeksy oraz załączone mapki Złotej Ordy w XIII i XIV wieku.

K. S.

Statuti di Cittadella del secolo XIV, a cura di Gherardo Ortalli, Giuseppe Parolin, Marco Pozza, Corpus statutario delle Venezie 1, Società Editoriale Jouvence, Roma 1984, s. 154.

Cittadella została założona w 1220 r. przez komunę padewską jako miasto-forteca mająca bronić Padwy przeciwko Treviso, odpowiednik trewizańskiej fortecy Castelfranco, zbudowanej nieco wcześniej, u schyłku XII w. Usytuowana została na skrzyżowaniu dróg z Padwy do Bassano i z Treviso do Vicenzy, a więc w

ważnym węzle komunikacyjnym i strategicznym. Czas budowy Cittadelli i Castelfranco to nie tylko okres rywalizacji Padwy z Treviso i Wenecją, wzrastających napięć w tej części Italii, ale także epoka, kiedy w wielu krajach europejskich przystępowano na dużą skalę do zakładania nowych miast. W Polsce i sąsiadujących z nią krajach Europy Środkowej na wiek XIII przypadają pierwsze i — podkreślmy — liczne lokacje miast na prawie niemieckim, a więc tworzenie osad miejskich o nowym ustroju, nowych układach przestrzennych, nowych strukturach społecznych i gospodarczych. Ale nie tylko w słabo dotąd zurbanizowanych i pozabawionych dawniejszych, starożytnych lub wczesnośredniowiecznych, miejskich tradycji regionach Europy na wschód od Renu i na północ od Dunaju zakładano wówczas nowe miasta. Czyniono to — i to niemal masowo — także w krajach mających takie tradycje i mniej lub bardziej już intensywne życie miejskie lub wręcz silnie zurbanizowanych, a więc i w Hiszpanii, i w południowej Francji, i w Walii przyłączonej wtedy do Anglii, i we Włoszech, należących przecież do najbardziej zurbanizowanych rejonów ówczesnej Europy, założono od drugiej połowy XII do pierwszej połowy XIV w. bardzo wiele osad typu miejskiego określanych tam jako *borghi franchi*, *castra*, *ville nuove*, *terre murate*. We Francji nosiły one nazwy: *villes-franches*, *villes-neuves*. Założenie Cittadelli wiąże się z tą właśnie fazą urbanizacji Europy, wciąż jeszcze słabo zbadaną przez historyków miast. Dlatego ważnym wydarzeniem jest wydanie przez Gherardo Ortalli, Giuseppe Parolin i Marco Pozza XIV-wiecznych statutów Cittadelli oraz zapowiedź publikacji najstarszych statutów innych miast tegoż rejonu; jako następne mają się ukazać statuty Lendinary z 1321 r. i Pordenone z 1438 r.

Statuty Cittadelli zostały spisane po 1366 r. (data zredagowania statutów Montagnany, które naśladują) a przed 1388 r. (data opanowania na krótko Padwy i Cittadelli przez Gian Galeazzo Viscontiego, który zapewne usunął imię Franciszka I da Carrara ze statutów Cittadelli wyrrywając pierwszą kartę zawierającego je kodeksu wraz z przedmową), najprawdopodobniej — jak sądzą wydawcy — w 1387 r., kiedy to z Padwy wysłano list do podesty Cittadelli nakazujący przestrzeganie statutów *efficaciter et inviolabiliter*. Statuty Cittadelli są niemal dosłownym powtórzeniem statutów Montagnany, zaś oba te zwody prawa czerpały wzory ze statutów Padwy, której zwierzchności podlegały te dwa małe miasta. To naśladownictwo ogranicza wartości poznawcze tych źródeł do sfery ustroju i norm prawnych, zwiększa dystans dzielący statuty każdego z tych miast od realiów życia. Z drugiej strony jednak niezwykła ich drobiazgowość czyni je bardzo przydatnymi do badania różnych dziedzin życia miasta średniowiecznego. Statuty spisane zostały po łacinie; jest to łacina średniowieczna, prosta w składni, łatwo zrozumiała, choć nie tak precyzyjna jak łacina klasyczna, ale operująca zasobem słownictwa nie wiele odbiegającym od starożytnego pierwowzoru z pewną tylko ilością neologizmów. Statuty Cittadelli składają się z dwóch ksiąg, z których pierwsza zawiera 84 rozdziały, druga 60, regulujących w sposób bardzo szczegółowy właściwie wszystkie dziedziny życia miasta: od niektórych spraw kultu religijnego (kary za bluźnierstwa i za nieprzestrzeganie świąt, I, 1; II, 30), wyborów urzędników komunalnych, ich obowiązków, zakresu kompetencji i wynagrodzeń, finansów miejskich, diet za podróże służbowe (I, 19), wymiaru sprawiedliwości, żywienia więźniów (II, 25), nietykalności prywatnych mieszkań (II, 32), opieki społecznej (II, 55), poprzez obyczaje, przepisy sanitarne (I, 65, 68, 73) i przeciwpożarowe (II, 43, 44), sprawy związane z handlem i wykonywaniem rzemiosła, hodowlą (I, 32-36, 42), uprawą winorośli (I, 43, 45, 47, 48), regulowaniem czasu pracy (II, 37), obowiązujące systemy miar i wag oraz ich kontrolę (I, 10, 11), budownictwo (I, 61; II, 41), szkolnictwo (I, 67) aż po przepisy odnoszące się do budowy latryn (II, 42).

Statuty Cittadelli przygotowano do druku na podstawie oryginalnego rękopisu przechowywanego od chwili ich spisania aż po dziś dzień w tym samym archiwum miejskim Cittadelli (istnieje także 6 kopii, w tym jedna bardzo niedoskonała z XVI w. i wywodzące się z niej dalsze kopie XIX-wieczne). Wydano je, by ułatwić prace badawcze historykom oraz — jak pisze na pierwszej stronie Ortalli — by społeczności Cittadelli dostarczyć podstawowego świadectwa o jego historycznych korzeniach. Niezwykle szacowna historyczna tradycja i jakże wspaniała troska o nią!

A. W.

Manfredo Tafuri, *Venezia e il Rinascimento. Religione, scienza, architettura*, Giulio Einaudi editore, Torino 1985, s. 313.

To jest 686 pozycja serii monografii publikowanych przez turyńską oficynę Einaudiego, które to wydawnictwo w środowisku polskich historyków reklamy nie potrzebuje — choćby ze względu na wielotomową, nowatorsko ujętą „Historię Włoch” czy serie cennych kompendiów encyklopedycznych. Sama zaś seria „Saggi” — jako bazująca w poważnym stopniu na tłumaczeniach — to prawdziwa panorama współczesnej humanistyki światowej, by wspomnieć ostatnio opublikowane w jej ramach prace Hugh Trevor-Ropera o nowożytnym mecenacie, Georgesa Duby o sztuce cysterskiej, czy André Chastela o *sacco di Roma*.

Manfredo Tafuri — historyk sztuki i architektury, które wykłada w Wenecji, analizuje zjawisko renesansowych przemian miasta przede wszystkim poprzez ewolucję jego struktury urbanizacyjnej w okresie od początku XVI do drugiej dekady XVII wieku, określoną przez tak różnorodne czynniki, jak nasilające się tendencje oligarchiczne, wzorce kulturowe promieniujące z papieskiego Rzymu czy wreszcie przemiany mentalnościowe następujące pod wpływem scjentyzmu.

Autor dostrzega ogrom i wieloznaczność pojęć, które zawarł w tytule swej pracy. Bo przecież zarówno Wenecja, jak i „renesans” to słowa posiadające wiele znaczeń — od symboliki najprostszymi skojarzeń, po uczone, szczegółowe, obszerne konstrukcje historyków. Starając się odtworzyć sylwetkę republiki — przesświetlanej w średniowieczu, a właśnie wchodzącej w okres względnej stagnacji społeczno-gospodarczej — idealnej więc do obserwowania na jej terenie nowych tendencji, zwraca się Tafuri ku postaciom, których wielostronna działalność dla obrazu renesansowej Wenecji okazała się znacząca.

Na kartach książki pojawiają się więc nie tylko artyści — Sansovino, Serlio, Palladio, Scamozzi, ale i wybitni uczeni — z Francesco Barozzim i Galileuszem na czele, a także wybitni dożowie — Andrea Gritti czy Leonardo Dona. Szczególnie interesujące wydają się jednak partie pracy przedstawiające przemiany religijne i mentalnościowe (*devotio moderna*) za pomocą analizy konkretnych realizacji artystycznych (znaczenie elementów neobizantyjskich) a także poprzez śledzenie gwałtownego rozwoju specyficznych instytucji społecznych (*Scuole Grande*) wraz z ich realizacją architektoniczną.

W. T.

K. N. Sierbina. *Ustjużskoje lietopisanie XVI—XVIII w.*, Izda-
„Nauka”, Leningrad 1985, s. 135.

Autorka jest znaną badaczką latopisarstwa rosyjskiego i zarazem wydawcą kronik. W niniejszej książce przedstawiła nie tylko historię latopisarstwa w Ustju-gu w czasach nowożytnych, lecz omówiła także jego początki i rozwój związane